

Milada Rigasová

Historie a obnova zámecké zahrady v Mikulově

Ve 13. století byl na vrcholu 278 metrů vysokého Zámeckého vrchu postaven zeměpanský hrad. V souvislosti s rozsáhlou barokní přestavbou mikulovského zámku koncem 17. století (dnešní stav), vznikla po jeho obvodu okrasná zahrada. Její založení a vývoj zachycují četné rytiny, archivní dokumenty a fotografie. Výstavba zámku i zahrady byla podřízena strmým vápencovým skálám. Většina skal byla postupně vestavěna do nitra zámeckých budov, zbylé se staly charakteristickým kompozičním prvkem zahrady. Rovné plochy kolem zámku téměř chyběly. Rozlohou skromný pozemek ve středu města byl proto v duchu dobové módy rozšířen terasami kolem zámeckých budov. Největší z teras, před východním křídlem vnitřního hradu, byla koncem 17. století přistavěna přímo ke skále. Je nesená řadou oblouků na pilířích – galerií, přecházející v otevřenou terasu podél důstojnické budovy a zimní jízďárny (dnes správní budova muzea a zámecký sál). Otevřená část terasy byla osázena stromy a sloužila jako letní stání pro koně. Na nižším stupni pod východní terasou byla koncem 17. a začátkem 18. století postavena oranžerie, která spolu s terasou a galerií vytvořila výrazný architektonický prvek budoucí zahrady před východním traktem zámku. Prostor před oranžerií byl tehdy rozšířen navážkou zeminy v obdélníkovou plochu, která posloužila k vybudování barokní zahrady, dokončené v prvním desetiletí 18. století. Jejím autorem byl francouzský umělec Jean Trehet, čalouník, navrhovatel koberců a zahradní inženýr, činný v té době u císařského dvora ve Vídni. Zahradnickou a sochařskou okázalost barokní zahrady dokládají rytina ze čtyřicátých let 18. století a četné účty za zahradnické práce pro J. Treheta a sochařské práce pro vídeňského sochaře Mathiase Rotha.

Zámecká zahrada byla v další etapě rozšířena směrem na jih. Zde byla přibližně v době stavby východní terasy přistavěna k vnitřnímu hradu dvoupatrová budova. V přízemí nového křídla byla vybudovaná sala terrena. Před ní nad vápencové skály byl

*Prospectus arcis et palatii Principis a Dietrichstein
Nicolauiburgi.*

F. B. Werner delin.

*Prospekt des Fürstlich Dietrichsteinschen Residenz Schlosses
zu Nicolaupurg.*

Carl Frick del. Carl Meis.

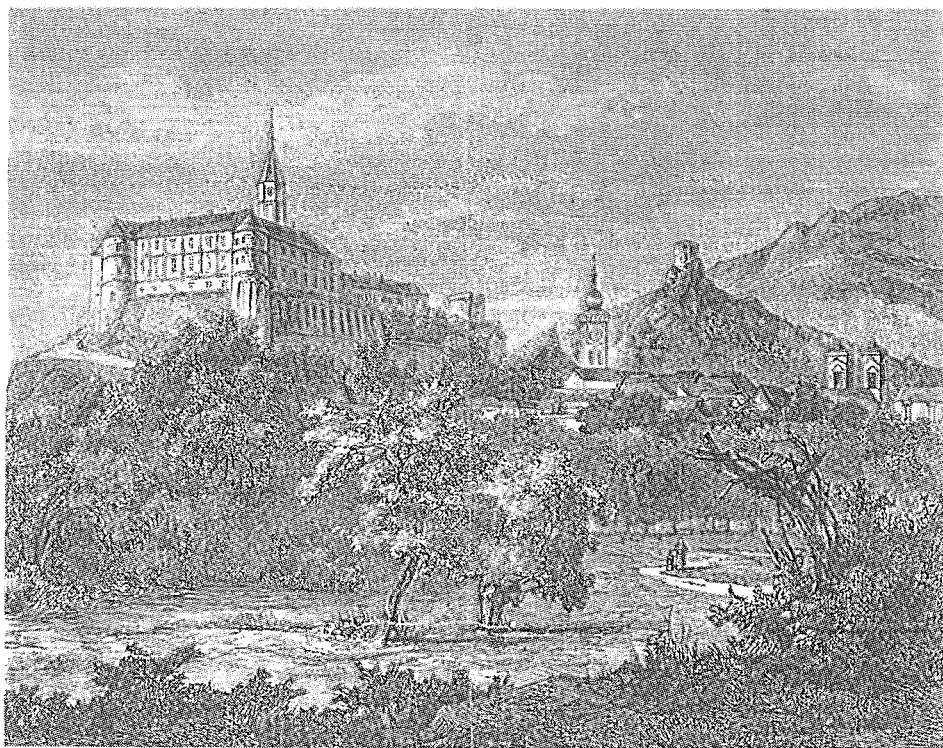
Martin Enochbrecht excud. Aus Vind.

Obr. 1 – F. B. Werner: pohled na zámek Ditrichštejnů v Mikulově, mědirytina, 1740

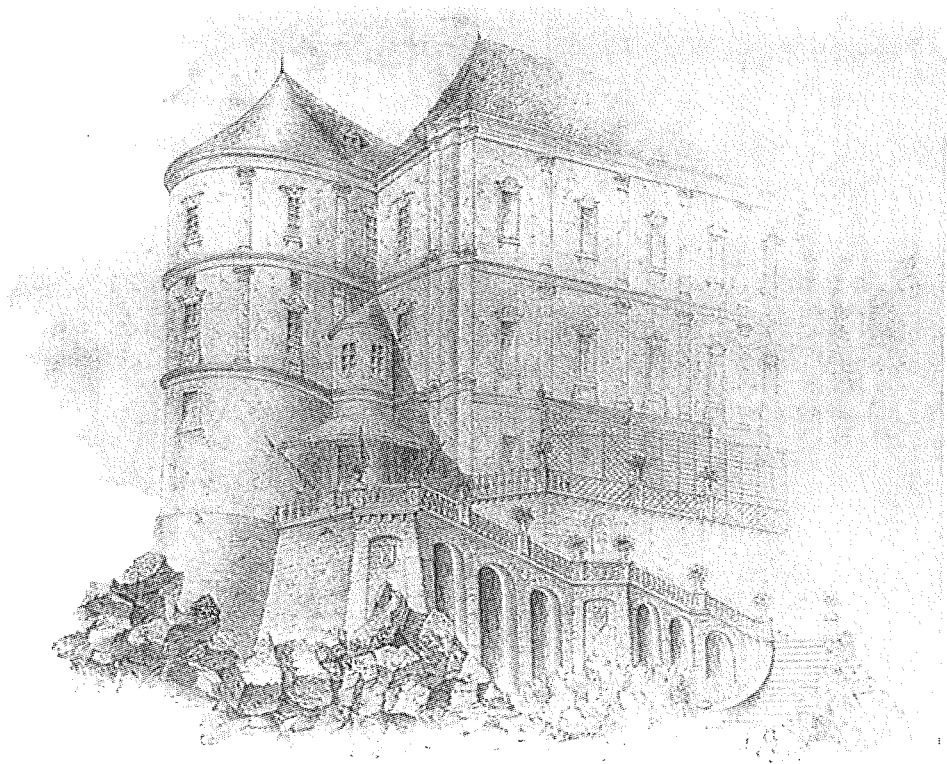
předsunut skleník, který byl spojený velkým schodištěm se zahradou. Salu terrenu, jeden z nejkrásnějších zámeckých sálů, využívalo panstvo k odpočinku a zábavě zejména v letní době, kdy tyto místnosti poskytovaly příjemný chládek a schodiště umožňovalo sestoupit přímo do zahrady. Významové spojení zámeckých interiérů a volné krajiny bylo zdůrazněno nástěnnými malbami saly terreny. Představují iluzivní průhledy do krajiny a k nebi. Jejich autorem je Jiří Werle.

Nová budova a skleník nad bílými vápencovými skalami vytvořily další nevšední kulisu pro plochu, připomínající přírodní amfiteátr. Zde v první polovině 19. století vznikla svojí rozlohou druhá největší část zámecké zahrady. Měla náročnou zahradnickou úpravu se záhony s ornamentální květinovou výzdobou, nechyběly ani teplomilné rododendrony. Její vznik souvisí s budováním nové příjezdové cesty k zámku, vedené kolem přírodního amfiteátru, po rampě, nesené 26 oblouky. Tato úprava sjednotila všechny zahradní prostory. Na jižním, jihozápadním a západním svahu Zámeckého kopce tak nově vznikla různě široká plocha s intimními zahradními zákoutími a na jihu, v ostré zatáčce přístupové cesty nad vápencovými skalami, ještě zahradní rozhledna. Tu charakterizují dvě velké křivolaké borovice černé, vysazené zde počátkem 19. století. Jsou významným kompozičním prvkem nejen uvnitř zahrady, ale hlavně v dálkových pohledech na zámek. Odtud i z teras na východě a jihu zámecké zahrady je pěkný výhled do zahrady, na Svatý kopeček, město v údolí a dále do volné krajiny.

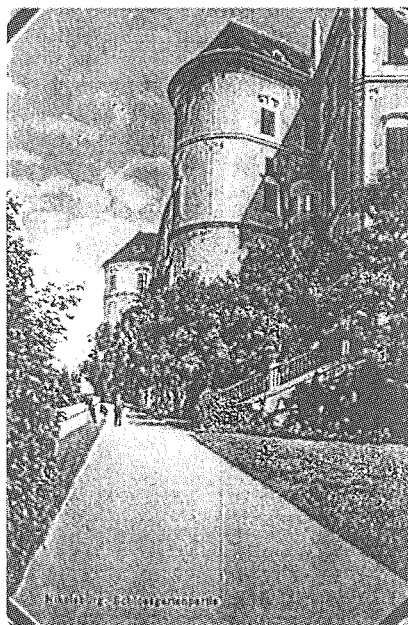
V roce 1719 poškodil zámek rozsáhlý požár. Při obnově zámku vzniklo ve dvacátých letech 18. století, při vstupu do zámku z náměstí, Čestné nádvoří, ve své podstatě dosud zachované. Na jeho jižní a severní straně byly postaveny vysoké zdi, zakončené kamennými balustrádami. Zvlášť působivá je jižní zeď, oddělující zámeckou zahradu. Uprostřed je prolomená kovanou bránou a po stranách šesti okenními průhledy s mřížemi, umělecky mistrovské práce brněnského zámečníka Heinricha Förstra.

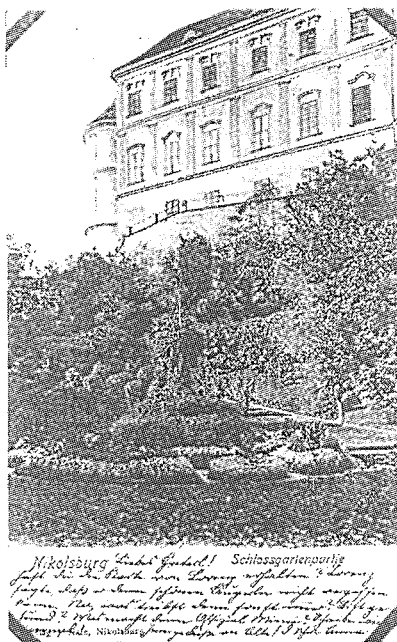
Obr. 2 – S. Brunner: Mikulov kolem roku 1900, dřevoryt

Obr. 3 – sala terrena byla přes zimní zahradu s parkem spojena schodištěm

Obr. 4 – zahradní výsadbu měla také západní část zámku

Obr. 5 – část zámecké zahrady pod jižní terasou před rokem 1917

Sochy váz, baňatých amfor, šištic, koňů a jelenů vytvořil Ignác Lengelacher, činný ve Vídni jako sochař a štukatér vídeňských císařských paláců a zahrad. V Mikulově strávil čtvrt století a vytvořil zde řadu hodnotných sochařských děl. Podél obou fasádních zdí umístil řady prolamovaných podnoží s poprsími antických vládců. Čestné nádvoří tak výrazně zhodnotilo nejen vstup do zámku, ale stalo se architektonickou součástí zámecké zahrady, podtrhující její malebnost, půvab a osobitost.

Přibližně dnešní podoba zámecké zahrady pochází z roku 1817. Tehdy byla barokní zahrada ze 17. století osázena stromy a přeměněna v anglický park, který postupně skryl podnož zámku. Významové jádro tvoří obdélníková plocha s kašnou uprostřed, pro kterou Lengelecher vytesal sousoší Neptuna s Nereidkou, ze kterého dnes zůstalo zachované pouze v torzu. Prostor je řízen podélnou osou, začínající ve vstupní bráně, vedoucí přes kašnu do volné krajiny a zdůrazněnou postranními alejemi kaštanů, javorů a lip. Pravou stranu zahrady lemuje budova zámku, galerie s terasou a zbytek oranžerie, zbořené v roce 1830. Řada pilířů a oblouků oranžerie, která tvořila architektonickou podnož hradu, byla nahrazena jen jejich stavební iluzí. Nevšední kulisu a zároveň významný kompoziční prvek celé východní strany zámecké zahrady tvoří Svaty kopeček, vypínající se nad město v údolí pod zámkem.

Základ druhové skladby stromů zahrady tvoří lípa malolistá a jírovec maďal, v menší míře jsou zastoupeny javor klen, jasan ztepilý, ořešák černý a jerlín japonský. Své místo měly v zahradě i jehličnany. Fotografie zahrady z konce 19. stol. zachycují dokonce okázalou květinovou výzdobu s tropickými banánovníky, uprostřed dokonalých travnatých ploch. Zahradní úpravu mělo i Čestné nádvoří, kde květinové záhony doplňovaly jehličnany.

Výrazným a charakteristickým prvkem všech částí zámecké zahrady jsou vápencové skály. Jsou pozůstatkem původního vápencové skalnatého návrší Pálavy, k níž Zámecký vrch náleží. Do dnešních dnů se zde udržela původní vegetace - tařice skalní, rozchodník bílý, sesel roční, mateřídouška časná, dřín obecný, višň mahalebka a mnoho dalších teplomilných rostlin. Na skalách se však můžeme setkat i s kosatcem nízkým, kosatcem písečným, česnekem žlutým, které sem byly na základě projektu Ing. Zdeňka

Nováka přeneseny v letech 1993–94 z Janičova kopce, zničeného vápencovým lomem. K zámecké zahradě náleží neodmyslitelně i mohutné liány břečťanu popínavého, které získaly během let úctyhodných rozměrů. Pnou se po zdech a věžích zámku do výšky několika pater, pěkně působí i na opěrných zdech.

Současnost zámecké zahrady

Zámek i zahrada byly bohužel válečnými útrapami a požárem v roce 1945 zničeny. Bezprostředně po válce zahájil Spolek pro obnovu nikulovského zámku v zámeckém komplexu rekonstrukční práce, pokračující dodnes. Obnova značně zdevastované zámecké zahrady proběhla ve dvou etapách. První, začala v roce 1989 podle projektu ing. Zdeňka Nováka z Poradenské služby Brno při Výzkumném a šlechtitelském ústavu okrasného zahradnictví v Průhoncích. Především z finančních důvodů nebyla realizována některá z vývojových etap zahrady s náročnými květinovými úpravami. Podstatou projektu bylo zachování stávající vegetace a postupná náhrada starých a nemocných stromů. V hlavní rovinaté části zámecké zahrady byl snížen terén kolem centrálně umístěné kašny na původní úroveň. Úprava této části parku byla podřízená centrálnímu motivu ve tvaru písmene X, jehož střed tvoří kašna. Obnoveny byly travnaté plochy, cesty, písčované plochy a parapetní zídka kolem příjezdové cesty k zámku. Vysázeny byly jírovce, lípy i řada dalších okrasných dřevin, z nichž za zmínku stojí hlavně pavlůvnie plstnatá, liliovník tulipánokvětý, převislá forma buku červeného, jinan dvoulaločný, dřevozec trojtrnný.

Autorem projektu druhé etapy obnovy zámecké zahrady je profesor Ing. Ivar Otruba CSc. z Ústavu zahradní a krajinářské architektury v Lednici. Projekt se týká nejen výsadby a přesadby dřevin v hlavní obdélníkové části zahrady, ale řeší i výsadbu dřevin zahradních zákoutí pod hradbami a dalších zákoutí kolem zámecké budovy. Řešení respektuje založený pravidelný charakter zahrady, doplněný o postranní aleje. Záměrně nezdůrazňuje anglický charakter úprav s bohatými dekorativními květinovými motivy

Obr. 6 – stavební iluze bývalé oranžerie a galerie s východní terasou tvoří důležitý architektonický prvek zahrady

z počátku tohoto století. Úpravy podtrhují podélnou osu zahrady, vazbu na okolní architekturu a ctí především daleké vyhlídky do krajiny, jež mají odkaz k italské barokové zahradě. Další partie okolí zámku, teras, zdí a terénních formací zachovávají a zdůrazňují volný charakter a preferují domácí teplomilné druhy bylin, stromových i keřových dřevin.

Podél oblouků bývalé oranžerie a mezi okenní průhledy v jižní fasádní zdi jsou umístěny jehlcovité formy habru obecného kultivaru fastigiata, doplněné lavičkami, po stranách Förstrovy brány jsou zasazeny 2 jerlínky japonské. Velká pozornost je věnována centrální části kolem kašny, kde stojí čtyři do čtverce umístěné kaštanovníky jedlé. Vzhledem k nákaze kaštanů byla použita bezplodá forma odolná proti klíněnce. Svažitá plocha kolem kašny má náročnou zahradnickou květinovou úpravu na obvodu s 500 střihem tvarovaných zimostrázů vždyzelených. Uprostřed této zelené plochy umístil architekt modře kvetoucí koberce šanty Mussiniho. Travnatou plochu lemují řady dřevin s dřínem obecným, lípou zelenou, lípou malolistou a liliovníkem tulipánokvětým. Podél východní zdi hlavní zahrady je alej lip malolistých, zakončená platanem východním. V budoucnu vytvoří výrazný motiv v dálkových pohledech od jihu, podobný motivu borovic na jižní zahradní vyhlídce, který je zachován a doplněn výsadbou nových borovic. Ozdobou hlavní části parku je alej jeřábů břeků, často opomíjené velmi dekorativní dřeviny místních teplomilných doubrav, s trsy červenožlutých plodů a výrazně tvarovanými listy, které lemují cestu k vyhlídce s borovicemi. Do zahrady bylo vysázeno víc než 1000 okrasných keřů, 50 stromů a několik tisíc okrasných bylin. Všechna nádvoří zámku byla osázená břečtanem popínavým a loubincem trojlaločným.

Zámecká zahrada se po padesáti letech probouzí do své bývalé krásy. Unikátní mříže, sochařská výzdoba, staré kašany, podivuhodné křivolaké borovice černé, lípy malolisté v extrémně suché a teplé poloze a mimořádně mohutné exempláře břečtanu popínavého v zahradě i na budově zámku, stejně jako byliny a dřeviny typické pro oblast Pálavy tvoří stále její charakteristické prvky. Zámecký park je veřejnosti volně přístupný. Obnova zámecké zahrady v Mikulově bude pokračovat i v následujících letech.